

20-те години в „Донски разкази“ и „Тихият Дон“ — в потенциалните възможности и сили на селския човек трябва да се вярва.

Неголяма по обем, втората глава на книгата „Грите войни“ допълва казаното вече за народния характер. Сега той е поставен в ново измерение, в което още по-ярко се открояват нравствените стойности на националния му облик. Изследователят и тук не е стеснил обсега на наблюденията си — руския национален характер, изправен с лице срещу войната, възмущащо изобразен от Шолохов (в „Донски разкази“, „Тихият Дон“, „Наука за омраза“, „Съдбата на човека“), той разглежда в сравнителен план с героите от бележити творби на известни световни автори, като А. Барбюс, Дос Пасос, Ъ. Синклер, У. Сароян, Ъ. Хемингуей, които пресъздават трагичната участ на човека на война, изразявайки недвусмислено своя хуманизъм по отношение на десетки милиони похабени човешки съдби в следвоенната действителност на Първата и Втората световна война.

В заключение Ф. Бирюков подчертава, че опитът на Шолохов в изобразението на народния и национален характер не изчезва безследно, а се възкресява талантливо от много съвременни съветски прозаци, като М. Алексеев, А. Иванов, А. Калинин, В. Белов, П. Проскурин, Е. Носов, В. Шукшин и др., които с интерес се вглеждат в духовния свят на селянина в съвременната ни епоха.

Третата глава в книгата на Бирюков, озаглавена „Художник. Стилист“, заема също немалък дял в нея. Художественото майсторство, поетиката на Шолохов са видени през призмата на споровете и търсенията на младата съветска проза от 20-те години във връзка с руската класическа традиция и писателските предпочитания.

Невъзможно е да се посочат всички аспекти на стила в творческия маниер на Шолохов при изобразението на народния характер така, както ги открива изследвачът. Но и тук, както и в предшестващите глави на книгата ръководна за него е мисълта, че Шолохов е новатор в изкуството. И върху богат илюстративен материал в различни посоки и измерения се показва това новаторство. И нещо друго. Стилът на Шолохов, неговите елементи (пластичност, композиция, портретни характеристики, обстановка, пейзаж и пр.), в частност стилистиката (епитети, метафори, сравнения, паралелизми, устно-поетична, простонародна и разговорна реч), се характеризират в зависимост от конкретната творческа задача на автора. Без статистически методи Бирюков точно и ясно показва „механизма“ на подбора и употребата на образното слово от писателя.

Така ученият навлиза в неподозирани детайли при разкриване на редица страни от стила на писателя. Със същата задълбоченост той показва „магията на словото“ у Шолохов — неговата роля в диалога, монолога или повествователната авторска реч,

стилистичните пластове на руския език, от които художникът със своя, особена мярка черпи поетическата образност. Струва ми се, че подобен „молекулярен“ анализ на художника и стилиста Шолохов досега не е правен в научната литература. И това е една от приносните страни на книгата на този съветски учен, който не само открива в нова светлина редица страни в творчеството на писателя, но и набелязва някои бъдещи насоки в неговото проучване.

„Художественные открытия Михаила Шолохова“ е дълбоко концептуално изследване. Може не всеки да се съгласи с полемичния му заряд, но като цяло то завършва един етап в шолоховедението, започнал в средата на 60-те години, представлява нов момент в развоя на съветската естетическа и литературно-критическа мисъл.

Маргарита Каназирска

„ПЕРГАМЕННЫЕ РУКОПИСИ БИБЛИОТЕКИ
АКАДЕМИИ НАУК СССР.
ОПИСАНИЕ РУССКИХ И СЛАВЯНСКИХ
РУКОПИСЕЙ XI—XVI ВЕКОВ“
от Н. Ю. БУБНОВ, О. П. ЛИХАЧЕВА
и В. Ф. ПОКРОВСКАЯ
Ленинград, 1976. 234 с. + 65 снимки

В Съветския съюз се съхраняват извънредно много стари славянски ръкописи, X—XVIII в. Те се намират главно в Москва (ГБЛ, ГИМ, ЦГАДА), Ленинград (ГПБ, БАН), Киев, Одеса, Вилно. Събрани в разни библиотеки, музеи и архиви, те са достъпни за научни изследвания. Някои от тях имат печатни описи; за други сборки има вътрешни служебни описи, което също улеснява работата с тях. За трета част сборки се работи по инвентарни книги.

В тези сборки покрай руските ръкописи има и чужди по произход стари славянски ръкописи — български, сръбски, румънски. Различни са причините за тяхното пренасяне в Русия — откупване, подаряване, постъпления от научни командировки, военни походи и пр. Ръкописите са писани на пергамент или на хартия. Разбира се, преобладаващото число са хартиените ръкописи.

Изготвянето на научни описи на старите славянски ръкописи има повече от 150-годишна практика. Тази задача и днес настоятелно стои пред науката, понеже за много сборки няма такива описи. През последните две десетилетия особено внимание се обръща на пергаментните старославянски ръкописи, най-ранни свидетелства за писменост и културни изяви у българи, сърби, руси. Стана практика по-големите книгохранилища, пазищи такива славянски пергаментни ръкописи, да пристъпят към научната обработка на ръкописите и да издават научни описания за тях. Пръв труд от такъв характер бе

книгата на Е. Е. Гранстрем „Описание русских и славянских пергаменных рукописей. Рукописи русские, болгарские, молдавско-хорватские, сербские“ (Ленинград, 1953). Описания са ръкописите, съхранявани в Държавната публична библиотека „Салтиков-Шчедрин“ — Ленинград. Подобен характер има и трудът на Н. Б. Тихомиров, който описва славянските пергаментни ръкописи в Държавната библиотека „Вл. И. Ленин“ — Москва. Публикацията му има наслов „Каталог русских и славянских пергаменных рукописей XI—XII веков, хранящихся в Отделе рукописей Государственной библиотеки СССР им. В. И. Ленина.“ — Записки Отдела рукописей, вып. 25. Москва, 1962, с. 143—183; вып. 27, Москва, 1965, с. 93—148; вып. 30, Москва, 1968, с. 87—155; вып. 33, Москва, 1972, с. 213—220.

Най-нов труд от този род е наскоро излязлата книга „Пергаменные рукописи библиотеки Академии наук СССР. Описание русских и славянских рукописей XI—XVI веков“ (Ленинград, 1976. 234 с. + 65 снимки). Книгата е дело на Н. Ю. Бубнов, О. П. Лихачова и В. Ф. Покровска.

Академичната библиотека в Ленинград е наследница на стари книжовни фондове, както и на сбирки на видни руски учени-слависти, които са успели да съберат известно количество старославянски ръкописи (напр. И. И. Срезневски, А. И. Яцимирски, П. А. Сирку, А. С. Петрушевич, П. Н. Лихачов, Е. М. Калужняцки и др.). Всички тези сбирки съдържат немалко славянски пергаментни ръкописи или части, а понякога фрагменти от ръкописи. Значителна част от тях са описвани и по-рано в една или друга публикация, разкриваща богатството на дадена ръкописна сбирка, или в публикация, специално посветена на даден ръкопис.

Тези публикации са поместени в разни периодични издания, поради което трудно се намират. Ето защо приготвянето и издаването на книга, посветена изцяло на славянските пергаментни ръкописи, намиращи се в библиотеката на Академията в Ленинград, е крайно полезно. Полезно с това, че ни дава реална представа за количеството на съхраняваните там пергаментни ръкописи, в коя сбирка са, техния номер, време на написване, състояние, произход, езикова характеристика, съдържание, история на ръкописа, приписки, библиография.

В книгата се дава подробно описание на 195 пергаментни ръкописа, съставляващи най-ценна част в ръкописния фонд на библиотеката, паметници на старата руска, българска и сръбска книжнина. Дадена е подробна палеографска характеристика, съдържанието е разкрито по-подробно. Читателят добива пълна представа за състоянието и съдържанието на ръкописа, поднесените данни го насочват съобразно неговите интереси — езикови, палеографски, литературни и пр.

В краткото въведение към книгата ав-

торите изясняват принципите, от които са се ръководили при изработването на опис, разкриват историята на ръкописната сбирка. Подчертаване заслужава тяхната мисъл за по-подробно разкриване съдържанието на ръкописите, за пълната палеографска характеристика, за посочване на текстологични връзки с други редакции, за библиографска осведоменост. Те пишат: „Описывая пергаменные рукописи XI—XVI вв., мы даем по-подробное раскрытие содержания каждой рукописи, определяем типы и редакции находящихся в них памятников. . . В начале описания приводятся сведения о сохранности и внешнем виде рукописи и наши кодикологические наблюдения. Затем дается палеографическая характеристика: размер текста, количество строк на листе, краткая характеристика письма (высота букв, индивидуальные особенности почерков и т. п.), сведения об оформлении рукописи (инициалы, заставки, киноварные заголовки и т. д.) и о переплете. Далее говорится о пометах на рукописях и записках“ (с. 4). Правосписът на оригиналите се запазва, но текстът се разбива на думи, като се поставят препинателни знаци. Надредените букви се свалят в реда, предавани чрез кръгли скоби, титлата не се разкрива.

Книгата е много ценна и с приложените снимки от ръкописите — 65 снимки (в натурална величина). Те обогатяват книгата, дават възможност и на други учени, далеч от Ленинград, да се запознаят с пергаментните книги, да проверят дадената от авторите датировка, да я приемат или коригират.

Повечето от описаните пергаментни ръкописи не са запазени изцяло; може да се каже дори, че изцяло запазените книги са съсъвсем малко. Доминират по-големи или по-малки части от ръкописите. По датировката, приета от авторите, те се разпределят така: XI в. — 4 ръкописа, XI—XII в. — 4, XII в. — 8, XII—XIII в. — 2, XIII в. — 44, XIII—XIV в. — 8, XIV в. — 94, XIV — XV в. — 1, XV в. — 27, XV—XVI в. — 1, XVI в. — 2. Между тях има немалко и южнославянски ръкописи, български и сръбски, постъпили от сбирките на Срезневски, Сирку, Яцимирски, Калужняцки, Дмитриевски. Тук става дума все за части от ръкописи, намерени в Света гора (манастирите Зограф, Хиландар, Св. Павел, Ксеноф и др.) или по други части на Балканския полуостров (например Рилски манастир, с. Болна и др.). Най-много са листовите, останали от Сирку и Яцимирски, които в края на миналия век посещава България и са отнесли някои ръкописи, подарени или откупени от тях. В много случаи, като говорят за даден фрагмент, съставителите посочват къде се намира целият ръкопис или къде има още отделни листове от него (например за Слепенския апостол, № 24.4.6, Паренесис на Ефрем Сирин, № 24.4.15 и др.). В някои от ръкописите са поместени и съчинения от български автори, например Климент Охридски, Йоан Екзарх. Както казах,

за някои ръкописни откъси е дадена идентификация, където се намират ръкописите, от които са взети фрагментите. За повечето от тях обаче такова уточняване не е направено поради понятията обективни причини. Това може да стане сега, след излизането на книгата, съдържаща много снимки. Твърде вероятно е значителна част от фрагментите да останат неотучени поради загубването на самите ръкописи.

Описът на Бубнов—Лихачова—Покровска е приготвен с голяма любов към старата славянска ръкописна книга, изработен е с разбиране за важността и сложността на задачата, показана е завидна и многостранна компетентност по проблемите на славянската палеография, езикознание, литературна история, текстология, богословие, църковна история. Книгата прави дълбоко впечатление със солидността на знанията, които дава на читателя — твърди, проверени, сигурни, изходни за нови проучвания.

Към тази твърде обща характеристика за разглеждания опис бих желал да изнеса някои свои наблюдения, свързани главно с временанасяването и произхода на някои южнославянски ръкописи.

Буди недоумение употребата на термина „старославянски“ ръкописи, употребен за ръкописи, имащи *определено* български произход. Ръкописи, запазени от X—XI в. (писани на глаголица или на кирилица), какви други може да бъдат освен български?

В предисловието се казва: „среди пергаментных рукописей БАН насчитывается старославянских—5, болгарских—32, сербских—27“. Този термин — *старославянски* ръкописи — се среща и при описанието на книгите, каквито са № 24.4.8 — Синайски глаголически откъс, № 24.4.15 — Паренесис на Ефрем Сирин, на глаголица (Рилски лист), № 24.4.16 — предисловие от Йоан Екзарх, на кирилица (Македонски лист), № 24.4.37 — глаголически листове (два). Не е ли по-добре тези книжовни паметници да се назоват направо *старобългарски*?

Понеже в текста на т. нар. „Македонски лист“ (24.4.16) „имеются значительные различия по сравнению с предисловием Богословия Иоанна Дамаскина“, по-правилно е да се говори за съчинение, близко до Йоан Екзарховото предисловие, както въпрочем се приема в науката (с. 11). Миней под № 24.4.12 (Григоровичев) е идентифициран със самия ръкопис, намиращ се в Одеса — Научна библиотека „М. А. Горки“ (№ Р4/17 и Р 5/24). По-добре е ръкописът да се назовава Добрианов миней по името на преписвача Добриан. Трябва да се посочи, че от Добриан е познат още един ръкопис — миней № 152 от сбирката на Хлудов (Москва — ГИМ, вж. Б. Ст.

Ангелов. Из старата българска, руска и сръбска литература, кн. II, София, 1967, с. 3—16). Обширната приписка към Сийското евангелие напомня за похвалата към цар Симеон, поместена в Симеоновия сборник от 1073 г. (с. 79—80). Листовите от постен триод под № 4.5.15 и 4.5.12 много си приличат по външно описание. И понеже са намерени от Сирку в с. Бояна, трябва да допуснем, че са от един и същ ръкопис. За съжаление приложена снимка има само от № 4.4.12 (рис. 44), поради което листовите не може да се съпоставят. Разказът за чудото, извършено от свети Георги с едно дете, ухапано от змия, е част от познатия старобългарски разказ „Чудото с българина“ (с. 149). Ръкопис № Тек. пост. 394 е влашки по произход.

Трудно е да се провери датировката на всички разглеждани ръкописи, понеже не от всички са дадени снимки. Трябва да се съжалява, че така се е получило с такова особено важно и ценно издание, каквито рядко и мъчно се подготвят за печат. Ще изкажа мнението си за някои южнославянски ръкописи. Според мен № 4.5.25 и № 4.5.18 са от една и съща ръка, XIII в.; ръкопис Дмитрий. 47 е от XIII, а не XIV в.; № 24.4.4 е от XIII, а не от XIV в. — по почерк показва прилика с 4.5.18, 24.4.25; № 4.5.8.263 е от XIII в.; № 4.5.21 е от XIII в.; № 4.5.12 е също от XIII в.; № 13.7.12 е от XIV в., а не XV в. (вж. Б. Цонев, Опис I, сн. X; II, сн. XXXIV; Хр. Кодов. Опис БАН, сн. XII, XXXIX); № 25.4.16 по-вероятно е да бъде от XIV, а не от XV век.

Книгата „Пергаментные рукописи Библиотеки Академии наук СССР“ е сериозен научен труд, изключително полезен за разнообразни проучвания, свързани със старите славянски литератури. Неговите автори са вложили много сили, любов и знание при изработването му. Усилията им са възнаградени от самото тяхно дело, което ще остане като ценен влог в развоя на славистичната наука и по-специално в развитието на славянската палеография.

И така три от големите библиотеки в СССР — ГБЛ, ГПБ, БАН — издадоха научни описи на съхраняваните в тях славянски пергаментни ръкописи. Да се надяваме, че в близко време такива описи ще издадат и други учреждения, които притежават пергаментни ръкописи. Българската научна славистична мисъл смята, че време е вече и у нас да се подготви и издаде опис на старославянските пергаментни ръкописи, съхранявани в Народната библиотека „Кирил и Методий“, чийто брой не е малък. Това ще бъде нов принос на нашата филологическа наука в общото развитие на славистичната наука.

Боню Ангелов